

A láthatatlan híd

Van a Kárpát-medencében, sőt egész Európában szétszórva egy kiadatlan magyar irodalomtörténet. Balassi Bálinttól vagy Zrínyi Miklóstól a mai magyar írókig magától értetődően mindenkiről szó esik ebben a sokkötetes munkában, amelynek kisebb-nagyobb fejezetei fellelhetők Szabadkán, Pozsonyban, Kassán, Ungváron, Marosvásárhelyen vagy Kolozsváron és persze Magyarországon többfelé. De minden bizonynal Bukarestben, Bécsben, Párizsban és Londonban is fel kellene kutatni jó néhány lapját, ha egyszer valaki majd össze akarja gyűjteni, amit a posta vagy a baráti szíveség eljuttatott oda. Ez az irodalomtörténet valóban képet ad a magyar irodalom teljességéről is, de tulajdonképpen a huszadik század második felének és a huszonegyedik század kezdetének hihetetlenül átfogó, részletes, pontos és érdekesítő leírása. Egyúttal pedig szerzőjének olyan hiteles pályaképe, esztétikai és politikai ítéleteinek olyan kimerítő gyűjteménye, amely minden bizonynal önéletrásként is kivételes élményt kínálna az olvasónak. Feltételes módban fogalmazok, mert amint említettem, ezt a terjedelmes munkát laponként kell majd valakinek összeszednie. Hacsak a szerző nem készített másolatot annak idején. Talán igen, talán nem. Megkérdezhetnénk, hiszen nap mint nap itt van közöttünk, figyelme nem lanyhul, szó sincs róla, hogy máris lezárta volna fontos művét. Helyesbíték: egyik fontos művét.

Nem titkolózom tovább, úgyis könnyű kitalálni, hogy Ilia Mihály tanár úrról beszélek, akinek nemcsak ez a majdan összeállítandó levélregény a maradandó alkotása, hanem a Tiszatáj hőskora is, meg aztán tanulmányok, esszék, kritikák egész sora vagy a keze alól kikerült, nagygyá lett tanítványok serege, egy olyan közéleti, oktatói és irodalomtörténeti életút, amely ma már kitörülhetetlen a magyar irodalom térképéről. Ilia Mihály a szó szoros értelmében új meg új utakra indított majdani bölcsészeket, történészeket, sőt, politikusokat is, és tanúsíthatom, nagyrészt neki köszönhetjük mi is a Szeged és Marosvásárhely, illetve Szeged és Kolozsvár közti láthatatlan hidat, amelyen ide-oda jártak az emisszáriusok. Egy rossz korban, amikor próbáltak minket itt Erdélyben elzárni a világtól és elsősorban Magyarországtól, fiatalok jöttek csapatosan vagy egyedül, hozták a jó szót, a könyvet, a folyóiratot, de még a levesport vagy a kávé is a hátizsák valamelyik bugyrában elrejtve. Nem mindig sikerült átcsempészni a határon, de többnyire igen. Konspirálni is kitűnően megtanultunk akkoriban mindannyian, de hátha nem lesz szükség erre ezután soha. Bár nem vagyok biztos benne. Visszafelé meg vitték tőlünk a szegedi diákok a hírt, hogy még élünk és remélünk, és vittek termé-

szetesen kéziratot a cipőtalpban vagy éppenséggel a lányok bugyijában elrejtve. Igen, ne tessék csodálkozni, ez is a határon túli magyar irodalom közmúltjához tartozik.

Levelet is küldött ilyenkor Ilia Mihály, vagy legalább szóbeli üzenetet. Postán is gyakran jött levele, amelyek nyilván a román és magyar titkosszolgálat műveltségét is gyarapították. Tudta ezt ő is, és tudtuk mi is. De a lényeg az, hogy élt a Szeged–Marosvásárhely tengely. Éltette Ilia Mihály tanár úr. Ma már nehéz elképzelni, hogy micsoda öröm volt újra meg újra levelet vagy legalább üzenetet kapni tőle. Olvasott minket, meg is hallgatott a bukaresti, kolozsvári vagy marosvásárhelyi rádió magyar nyelvű adásában, amíg még volt ilyen. Állíthatom, hogy tanítványává tett ezáltal mindannyiunkat. Egy Szeged-központú nagy magyar összeesküvés, egy virtuális irodalmi akadémia levelező tagjai lettünk általa. Nem csak az irodalomról szólt mindez. A történelemről is. Arról a történelemről, amely Ilia Mihály elképzelése szerint csakis egyirányú, csakis közös lehetett mindannyiunk számára, akárcsak az irodalom. Nem táborokban, hanem értékekben gondolkozott.

Milyen kár, hogy kiveszõben ez a nagyszerû mûfaj: a levél, Mikes Kelemen el nem küldött leveleitõl Kazinczy Ferenc kiterjedt, irodalomszervezõ és irodalomteremtõ levelezésén vagy Petõfi, Arany, Ady prózában és versben írt levelein át egészen máig. Az az igazság, hogy nemcsak levelet írni, hanem levelet olvasni is szertartás. Bevett rutin és jólesõ meglepetés. Szakavatottan felválni a borítékot, hogy ne sérüljön benne a levél, két ujjal felcsippenteni a papírt, majd kellõ izgalommal széthajtogatni, mindez nem hasonlítható az e-mailhez. Igaz, e-mailt is lehet úgy írni, mintha papíron fogalmazna az ember. Mélyebben, ráérõsebben, maradandóbban. Ilia Mihály ráadásul egy-egy fotót is mellékel gyakran a levelekhez, képeket az irodalomtörténethez. Most hirtelenjében Csáth Géza, Kosztolányi Dezsõ, Jász Dezsõ mosolygó hármasa jut eszembe. Egészen fiatalok még. Mi lett ebbõl is! Meg aztán egy-egy lokálpatrióta különlegességet is küld a tanár úr idõnként a határtalan hazába, a szomorú szemû Juhász Gyulát például, a *Tápai lagzi* halhatatlan költõjét.

Azon gondolkozom, nem elõször, hogy vajon mi a helyzet a levelek szerzõi jogával. Ugyanis éppen készülök megsérteni ezt a szerzõi jogot. Vagy mégsem? A szellemi tulajdon is tulajdon, amit tiszteletben kell tartani. Kié a levél? Meddig a feladóé? Gondolom, amíg meg nem érkezik. Attól fogva a címzetté. De csak mint tárgy. Így képzelem. Hajdanában magyarázgatta nekem valaki, hogy ez azért nem ilyen egyszerű, de már elfelejtettem a részleteket. Annyi biztos, hogy a mû maga akkor is a szerzõé, ha az én fiókomban várakozik. Például Ilia Mihály precíz mondatai a határon túli magyar irodalomról. Általában a magyar irodalomról. Empátia van ezekben a levelekben, szeretet és együttérzés, ami viszont szilárd értékrenden alapul. Álmodozunk tovább: milyen nagyszerû könyv lenne, szakkönyv, napló és regény egyszerre, ha egyszer ismét egy helyen lennének ezek a levelek. Mekkora

elégítél arra gondolni, hogy olyan ez is, mint nálunk a Székelyföldön a közbirtokossági erdők, amelyeket a rendszerváltás után sikerült visszaszerezni. Sajátos tulajdonforma. Vagy annál is sajátosabb. Sokan vagyunk a haszonélvezői, de egyetlen ember hozta létre.

Végezetül hadd éljek vissza mégis résztulajdonosi jogaimmal! Idézek egy-egy részletet két leveléből, az egyik még a romániai forradalom idején, 1989. december 26-én íródott: „Kedves Béla Barátom, örömmel hallottam nevedet, meg Gyurkáét is. Nagyon nagy szeretettel és aggodalommal vagyunk irántatok és várjuk a jó híreket. Itt az egész ország szimpátiája a romániai forradalomé. Szegeden nagy konvojokban megy a segélyszállítmány kifelé. Egy elszegényedő ország teszi túl magát a történelmi sérelmeken és testvéri gesztusként nyújtja a kezét és a segélyeket. Az utcai föliratok a romániai forradalmat éltetik, magyar emberek írták föl. Istenem! Ezt is megérhettük! (...) Telefonon nem tudtunk elérni benneteket, Baka Pistával is sokszor hívtuk számaikat. Ha van rá mód, adjatok hírt magatokról (...) Szerető hívetek: Ilia Mihály” Igen, ne tessék meglepődni, lelkesek voltunk, bizakodók mindannyian, határon innen és túl. Ma sem bánom, és remélni merem, hogy a szegediek sem bánják minden csalódás ellenére, ami azóta ért minket. Mert hát hamar elmúlt az eufória, jött egy másik levél 1990. február 18-án Miskától – hadd nevezem most így, ahogy annak idején is emlegettük –, ez már tele van aggodalommal, miközben néhány mondatban hallatlanul célratorően tájékoztat mindenről, ami Magyarország és a határon túli magyarok irodalmi életében fontos. Nézem harmincnégy esztendő múltán: semmi fölösleges nincsen a levélben, ma is értékelhető röntgenképe annak a történelmi pillanatnak. Csak részleteket idézek belőle, abban a majdani Ilia-irodalomtörténetben úgyis olvashatók lesznek ezek a látteletek: „Kedves Béla Barátom, köszönöm erősen a Látó első számát és gratulálok hozzá. Szokolczay Lajos már beszélt veled róla a rádióban, így az én folyóiratszemplémben már csak említődik majd a lap. (...) én most nem utazhatok hozzátok (...) De gondolom, hogy mennek fölösen helyettem is mások. (...) Nem kis aggodással vesszük a rossz híreket. Nagyon megörvendtem Pleșu miniszter úr látogatásának, okos, intelligens, európai úr, akivel jó párbeszédet folytatni. De ha tüntetőkkal kell párbeszédet folytatni az iskolák dolgában, akkor bizony európaiság ide vagy oda, megkeseredik a lélek ebben a párbeszédben. (...) Vásárhelyiek írják, hogy te valószínűleg meghívást kapsz a kolozsvári egyetemre. Az bizony jó lenne, hogy te ifjakat tanítsál. Általában sok pletyka jó töletek, igazáról nem tudok meggyőződni semminek. (...) A fölvidékiek is új lapokat csinálnak, főleg napilapokat. Az ottani irodalmi személyi változások (Grendel, Dobos főnök lett, az előbbi az Irodalmi Szemlénél, az utóbbi a Madách Kiadónál), jó jel. Nincs változás a délvidékieknél, ott egyelőre a szerb törekvések állják útját minden jobb változásnak. Sziveri halála nagy veszteség, a Tolnai utáni nemzedék legjobb alakja volt és elvesztése ezt a nemzedéket költő nélkül

hagyta. (...) Ha idő és kedv van rá, írj néhány sort magatokról. Telefonon nehéz elérni benneteket, egyszer sikerült, de csak a fiatokat találtam otthon. Szeretettel üdvözöl híved: Ilia Mihály”

Soha nem voltam szegedi diák, mégis voltak szegedi tanárain, először Ilia Mihály, majd valamivel később az idén szintén kilencvenéves, szintén nagy levelező Fried István is. Ma is boldog vagyok, ha levelet kapok tőlük. Bár lenne még sok ilyen levélíró professzorunk! És hátha lesz kinek ezután is, hátha nem kell úgy címezni egy-egy levelet sem Erdélybe, sem Felvidékre, sem Délvidékre, hogy „Édes néném”.